

mtatkki

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

«Magyar Kisebbség» Szerkesztőség és kiadóhivatal Lugoj

Az előfizetési díjak befizetési helyei:

BELFÖLDÖN. Hradon: Hrad Esanádi Gazdasági Takarékpénztár R. T. — Brassón: Brassói Népszövetségi Takaré- és Hitelszövetkezet (Kolostor-utca 23) — Déván: Dévai Takarékpénztár R. T. — Dicsőszentmárton: Közgazdasági Bank R. T. — Kolozsvárott: Mezőgazdasági Bank R. T. — Lugoson: Temesvár Bank és Kereskedelmi R. T. Lugosi Fiókja. — Marosvásárhelyt: Közhasznu Takarékpénztár R. T. — Nagyváradon: Nagyváradai Takarékpénztár R. T. — Szatmáron: Szatmári Hitelbank Szatmár. — Temesvárott Kereskedelmi és Gazdaság Bank R. T. — **MAGYARORSZÁGON:** Studium r. t. könyvkereskedése Budapest, Muzeum-körút. — **CSEHSZLOVÁKIÁBAN:** Leszámitoló- és Közgazdasági Bank R. T. Kassai fiókja (Kosice — Fő-utca 53). — **Az Északamerikai Egyesült Államokban:** «Sary National Bank, Foreign Department Sary. W. Va.»

Kolozsvári

Takarékpénztár és Hitelbank R. T. Cluj, Piața Unirii 7. sz.

FIÓKJAI: Dés, Dicsőszentmárton, Gyulafehérvár, Marosvásárhely és Nagyváradon.

saját tőkéi 85 millió lej.

AFFILIÁLT INTÉZETEI:

Torda-Aranyosvármegyei Takarékpénztár r. t. Tordán, Alsófehérvármegyei Gazdasági Bank és Takarékpénztár r. t. Nagyenyeden, Udvarhelymegyei Takarékpénztár r. t. Székelyudvarhelyen és Sz.-Kereszturon, Szászrégenvidéki Takaré- és Hitel r. t. Szászrégenben, Népbank r. t. B.-Hunyadon és Szamosujvári Hitelbank r. t. Szamosujváron.

Minden bankügyletet legelőnyösebben végez.

Engedélyezett devizahely. Áruraktárai a vasut mellett.
Betéteket elfogad.

MAGYAR KISEBBSÉG

VIII. évf.

1929 november 1.

21. sz.

Az erdélyi örmény kérdés.

Irta: **Issekutz Viktor.**

Rég megszűnt ugyan Erdélyben örmény kérdés létezni, mégis foglalkoznunk kell vele, mert olyan tendenciákat látunk, melyek a feledés homályába merült e kérdést új életre hívni törekcsenek.

E kis tanulmány nagyolt történeti leírása¹ és az ebből le- szűrt tanulságok hivatják kimutatni, hogy miért nem lehet szó sem a jelenben, sem a jövőben többé erdélyi örmény kérdéstről.

Örményországnak hajdani híres városából, Aniból, 1239. évben menekült el a tatárok, perzsák, arabok és törökök pusztítását, kegyetlenségét elviselni nem tudó örmény lakosság. Ennek egy része a Kaukázusban telepedett meg. Új otthonukban egyideig csak védekeztek az örmények a tatárok meg-megújuló támadásai ellen, végül is a 14-ik század elején sok szenvedés keserű emlékével kellett új hazát keresniök.

A genuai köztársaság fennhatósága alá tartozott krimi félszigeten találták fel ezt, hol barátságos fogadtatásban részesültek. Virágzó falvakat, erődöket építettek, városukat, Kaffát, az európai kereskedelem egyik fontos gócpontjává emelték. Rövid ideig tartott azonban békés nyugalomuk. Az Európát beszáguldott tatár hordák visszavonulása után a tatárral szövetséget kötött török tulerejével szemben Kaffát feladni és a krimi félszigetet elhagyni kényszerültek.

Részben Lengyelországba, részben Moldovába menekültek. Itt eleinte a régen óhajtott nyugalom részeseivé váltak, megbecsülték őket, nagy tekintélynek örvendtek, ugyannyira, hogy egy ízben, 1570-ben, a moldovai vajdai széket is a kebelükből választott Juonással töltötték be.

¹ Ávedik: Erzsébetváros és Szongott: Szamosujvár monográfiája c. munkák nyomán.

Duka vajda idejében azonban, ki az összes idegen lakóságnak a román nemzetbe való beolvadását tűzte ki céljául s e célja elérése érdekében a legerőszakosabb eszközöktől sem riadt vissza,² a nemzetiségéhez és vallásához szívósan ragaszkodó örménységben olymértű ellenhatást váltott ki, mely felkelést eredményezett. Sikerült is Duka vajdát Szucsava várába beszorítaniok, de a török segítséggel csakhamar kiszabadult fejedelem a felkelést leverte.

Ezután az örményekre a szenvedések sorozata következett, a sanyargatásoknak, kínzásoknak az inkvizícióra emlékeztető változata, amelyek elől kitérendő, 1669-ben az erdélyi havasok aljában telepedtek meg, majd három év után, 1672-ben, Apaffy Mihály fejedelem vendégszeretetéből átlépték a Kárpátokat, hogy új, most már végleges hazájukban megtelepedjenek.

Apaffy a török-tatár pusztítások által megfogyatkozott népességű területeken telepítette le a 3.000 családból álló, kereskedelemmel és iparral foglalkozó örménységet. Kiváltságokkal, kedvezményekkel iparkodott őket megnyerni. E kiváltságok nemcsak kereskedelmi és ipari téren nyilvánultak meg, hanem az igazságszolgáltatás és közigazgatás terén is, amennyiben a fejedelem autonómiát biztosított részükre, olyképpen, hogy az örmények peres ügyeiben ítélkezésre — az ország bármely részén laktak légyen — soraikból választottak főbírókat, aki egyúttal az örménység legfőbb közigazgatási szerve is volt, és ezt méltóságában megerősítette.

III. Károly Szamosujvár és Erzsébetváros városait privilegizált városokká emelte, utóda: Mária Terézia királynő sokat közülük nemesi kiváltságban részesített, II. József alatt mindkét örmény város szabad királyi várossá lett, II. Lipót idejében, az 1791. évi 61-ik tc. az örménység honfiusítását mondotta ki.³

² A moldovai erőszakos románizálásnak máig fennmaradt emlékét őrzik a Kapdebó, Pátrubány, Dsokebin és más örmény családok román neve. Lásd Erzsébetváros monográfiája 61. l.

³ A szamosujvári kommunitásnak a szász univerzitás törvénytelen intézkedése ellen I. Ferenc császárhoz tett felterjesztésében egyebek közt, a következők foglaltatnak: „Mindezek következeiseiben 1790 és 1791 esztendőben ezen nemes hazában tartott országgyűléseiben, városunk communitása alázatos benyújtott kérelmes levele mellett — az abban bőven előadott indító okoknál fogva — a polgári jussal való megajándékoztatását, közönségesen pedig vagyis nomine colectivo hazafiává való tétettetését kérte, a méltóságos es tek. nemes rendeknek pedig eő Felségéhez tett alázatos ajánlására eő

Természetes tehát, hogy a hosszú évszázadok viszontagságos üldöztetése után békés otthonra talált örménység új helyzetébe beleilleszkedni, a vendégszerető néppel egyetértést keresni igyekezett.

És háláját elsősorban azzal róta le, hogy új hazájának munkás, békés polgára lett. Az elhanyagolt kereskedelmet és ipart arra való készségével, hozzáértésével és szorgalmával, mindenütt, ahol csak megfordult, fellendítette, virágzóvá tette, ugyannyira, hogy a kereskedelem a múlt század elején az örménység kezében volt Erdélyszerte, de a 18 ik század végén Erdélyből Magyarország különböző vidékeire kiköltözködött örmények, kereskedelmi szellemüket magukkal vivén, Magyarország kereskedelmi életében is értékes tényezőkké váltak. Később tudományos, orvosi, ügyvédi, tanári pályára léptek és szellemi képességeikkel is szolgálták a közügyet.

Szállóigévé vált honszeretetük fényes bizonyágát szolgáltatja a minden alkalommal — betelepedésüktől napjainkig — tanusított maguktartása, amely a magyarság ügyeért nem egy mártírt adott.⁴

Az örménységnek hazafias, munkás, békeszerető, megértést kereső magatartása a magyar nemzet részéről elismerést ered-

Felsége 1792 esztendőben, nov. 28-án szentséges keze irásával több articulusokkal együtt a két örmény communitásokra nézve, 61-ik articulust is kegyesen megerősíteni méltóztatott.

Ezen articulusnál fogva tehát ezen városi communitásunk is és benne értetődve mindnyájan, polgári és hazafiui jussal, praerogativával, az ezen nemes hazában levő három nemzettel együtt, amelyek egyikéhez, ugymint a nemes magyar nemzethez a mélt. és tek. Rendek által articulariter egybekapcsolatott is". Szamosujvár monográfiája. I. 151. l.

⁴ Sokak előtt ismeretes, hogy a 13 aradi vértanu közül Kiss Ernő és Lázár Vilmos örmény származásuak voltak.

A tündöklő hazaszeretetnek egy másik példája, melyről kevesebben tudnak, méltó a feljegyzésre. Cserey ezredes 1849-ben Szamosujvár tanácsához intézett átiratában felhívja a tanácsot, hogy Szentpétery szamosujvári polgárnak, kinek három főtiszt fia a szabadságharcban hősiiesen elhalt, polgári állása, vagyoni tehetsége közöltessék, hogy ehhez mért segélyben részesíttessék. Szentpéterynek a felhívásra ez volt a válasza: „Vagyonomat három fiam képezte. Örvendek, hogy mind a hármat a haza számára nevelhettem és büszkit a tudat, hogy mind a három vérét a hazáért ontotta. Segélyt nem kérek anyagi bajokkal küzdő hazámtól. Nincs ugyan sok vagyonom; de nem szegény az, kit Isten ilyen hazaszerető fiakkal áldott meg!" Szamosujvár monográfiája II. 471. l.

ményezett, viszont a magyar nemzet testvéries érzülete, az örménységgel szembeni gavalléros bánásmódja, az idegenből jött, elárvult, sorsüldözött nemzet iránti őszinte részvéte is megtermé a maga értékes gyümölcsét.

Ez a nép, amely Moldovában nemzetisége és vallása ellen erőszakkal fellépő fejedelemmel szemben fellázadt és fegyvert fogott, a magyar éra alatt tapasztalt igazságos és egyenlő bánásmód következtében nyelvét lassanként elfelejtette, örmény nemzetiségét levetkőzte, a magyar nemzet testébe önként (l. 3 jegyzetet) szívvel-lélekkel beolvadt, úgy, hogy az örmény ősök mai utódai a magyar nemzet szilárd, megalkuvást nem ismerő tagjaivá váltak.⁵

⁵ A főkörmányszéknek 1848-ban kiadott rendeletét, mely a városi tanácsnak kezelési és levelezési nyelvül a magyart jelöli meg, Szongott ekéj kommentálja:

„A főkörmányszék tudta, sőt a rendelet második bekezdésében használt „folytatni” szóval el is ismeri, hogy mi már a rendelet kelte előtt jóval használtuk a magyar nyelvet; épp azért a „kezdve” és „ha előbb nem” szavakat a hozzánk intézett rendeletről bátran kihagyhatta volna annál is inkább, mivel a tanácsunk és esküdt közönségünk a levelezésekben és legtöbb felterjesztésben III. Károly óta a magyar nyelvvel él, 1800 óta pedig városunknál a kezelés nyelve is a magyar.

És én ezt az örvendetes körülményt nem dicsekvésképpen hoztam fel; mert ha dicsekedni akarnánk, akkor méltán dicsekedhetnénk avval az elévülhetetlen, példátlan érdemmel: hogy a szamosujvári örmények tették „a magyar nyelv mivelő társaság”-ra (Magyar Tudományos Akadémia) a legelső alapítványt. Felhoztam, hogy láthassa a szives olvasó az ellentétet, amely a mi hazafias eljárásunk és a főkörmányszék ezen rendeletének kortévesztő aláírása között létezik. A rendelet ugyanis a magyar nyelv kötelező használatáról szól és az aláírás mégis latin („Comes Josephus” és „Stephanus”). Ellenben mi megtanultunk magyarul beszélni és írni, de nem parancsszóra, vagy kényszerűségből, hanem csupán hazafiságból... és használjuk e szép, zengetes magyar nyelvet szóban és írásban, mert ezt parancsolja „kedves és mulhatlan köteletségünk”. Bár követnék a hazafias örménység példáját hazánk többi nemzetiségei is”. Szamosujvár monográfiája I. 163 és 164 l.

Erszébetváros közönsége 1868-ban a m. kir. vallás- és közoktatásügyi-minisztériumhoz az örmény püspökség visszaállítására iránti felterjesztésében eként ír: „... s kinek sohasem volt és nem lesz gondolatjukban politikai tekintetben külön nemzetiséget formálni akarni, hanem lelkünk mélyéből ragaszkodunk az 1791. erdélyi országgyűlés 61 törvénycikk szellemében a magyar nemzethez tartozásunk eszméjéhez, hogy egyedül csak tőlünk tagadtatik meg saját ritusu püspökségünk visszaállítása és hazafiai köteletségünknek hű teljesítése jutalmául azzal büntetessünk, hogy miután önkényt politikailag a magyar nemzet tagjaivá lettünk akkor, mikor más nemzetiségek külön politikai jogot nyernek, mi vallási régi institutioink fenntartásától is elessünk...” U. o. 332 l.

Igaz, hogy ezt a természetes asszimilációs folyamatot az örménység emberi jogainak teljes respektálásán kívül egyéb tényezők is elősegítették, így a beolvadt nép aránytalan csekély száma a beolvastó nemzet számához viszonyítva, a nyelvrokokkal való érintkezés ritka volta, mégis ez asszimiláció nem következett volna be, vagy legalább is nem oly korán, a magyar nemzetnek az örmény néppel szemben tanusított megértő politikája nélkül. Ez az asszimiláció iskolapéldája annak az elvitathatatlan ténynek, amit különben a történelem sorozatosan igazol, hogy az erőszakos elnemzetlenítési törekvések a nemzeti öntudat ébrentartását fokozzák, míg a jogegyenlőséget biztosító bánásmódnak – egyéb, az asszimilációt elősegítő tényezők fennforgása esetén – a nemzeti öntudat elhomályosulása a kísérő jelensége.

Örmény nemzeti voltának feladása mellett azonban az örménység megtartotta hitét, katolikus vallását és ebben szertartásának örmény nyelvét úgy, hogy az ősök iránti kegyeletes tisztelet mellett ez emlékeztet csupán a negyedezedév előtt történt bevándorlásra.

E két örökséget azonban, magyar nemzeti létét és egyházi szertartási örmény nyelvét féltékenyen őrizte a multban és őrzi ma, országhatárok változása után, a román államhatalom kezei között is.

Vajjon fenn tudja-e tartani mind a kettőt új helyzetében, avagy fel kell áldoznia egyiket a másik megmentéseért s ha igen, melyiket – ezek azok a kérdések, amelyek felett illik elmélkednünk.

Az Erdélybe beköltözött örményeknek 1691-ben elhalt Verzerescul Oxendius püspökük után az örmény katolikus püspöki széket nem töltötték be. Ideiglenesen Erdély római katolikus püspökének fennhatósága alá helyezték. Ez ideiglenes állapot azonban mai napig is fennáll, bár két évszázadot meghaladó idő óta vágyják és sokszor szorgalmazták (l. az 5-ik jegyzet második részét) – ritusuk fennmaradásának céljából – az örmény püspökség visszaállítását.

És mégis most, amidőn a római Szentszék és Románia között létrejött konkordátum kiveszi az örmény katolikusokat az erdélyi püspök fennhatósága alól és örmény katolikus lelki főnök joghatósága alá utalja most, amidőn évszázados vágya megy teljesedésbe, öröm helyett lelkét szorongó érzések töltik

be. Mert rítusuk biztosításának áraként magyar nemzeti létük megszűnésének veszélyeztetésétől tartanak.

Ugyanis, míg a konkordátumot megkötő szerződő felek egyikét: a római Szentszékét a szerződés megkötésénél egyházpolitikai célok vezették, addig a másikat: a román kormányt, nemzetpolitikai szempontok.

Míg a római Szentszék az örmény katolikus lelki főnökség felállításától a regáti gregoriánusok (örmény keletiek) katholicizálását, a román kormány az erdélyi örmény katolikusok elnemzetlenítését reméli és várja. És amily üdvös katolikus szempontból az előbbi, fokozott mértékben káros magyar nemzeti szempontból az utóbbi.

Erdélynek Romániához történt csatolása után megejtett két népszámlálás alkalmával az erdélyi örmény katolikusok akaratuk és bevallásuk ellenére nem vétettek be a magyarok közé. Bár ez intézkedés a statisztika meghamisítását eredményezte, lényegileg azonban a magyar nemzeti birtokállomány lecsökkentésére nem vezetett. De már azért, hogy az Anghelcsu-féle hirhedt névelemzési rendelet következtében a magyar iskolák látogatásától az örmény katolikus gyermekek eltiltattak, már komolyabb megnyilvánulása elnemzetlenítésük iránti törekvésnek. Ez a törekvés nagyobb méreteket fog ölteni, szélesebb körre fog kiterjedni, ha az örmény katolikus lelki főnök az örmény katolikus egyházak keretein kívül, az egyes római katolikus egyházközségek között szétszórtan élő örmény származású latin szertartású híveket az erdélyi püspök joghatósága alól a maga joghatósága alá vindikálja. Amit bizonyára meg is fog tenni, honorálva vele a román kormánynak előzékenységét, hogy kinevezése ellen politikai szempontból kifogást nem emelt.

Csak szemfényvesztésre alkalmas egyébként annak hangoztatása, hogy e gyermekek örmény iskolát látogathatnak. A szétszórtan, kis csoportokban élő, az örmény nyelvet nem beszélő gyermekek örmény iskolában, ezek hiányában nem tanulhatnak, örmény iskolák felállításának anyagi eszközei hiányoznak.

De, ha e nehézségek leküzdhetők is volnának, vajjon el-sajátíthatják-e anyanyelvüként azt az örmény nyelvet, melyet ez országban oly kevesen, itt Erdélyben senki sem beszél s amely nyelv anyira rokontalan a környező, nagytömegű népek nyelvvel szemben? És vajjon örmény nyelvtudással, e nyelven szerzett kulturával jobban biztosíthatja-e egzisztenciáját Romániában

és szűkebb hazájában, Erdélyben, mint a magyaréval? Kétségtelen, hogy nem. És ezért volna ésszerűtlen, még ha módjukban állana is örmény iskolát végezniök s mert magyar iskoláktól elzárattatnak, nem marad más hátra, mint román iskolában tanulniök, hogy aztán egy-két generáció után elrománosodjanak.

Ez nyilvánvaló célzat. És ez az indoka, hogy a konkordátumnak az örmény lelki főnökséget felállítani rendelt határozatát az erdélyi örmény katolikusok félő aggodalommal fogadták. Ez aggodalom, az elnemzetlenítés veszélyének átlátása váltotta ki az örmény rítus feladásának gondolatát. Sajnos, a kérdés kellő horderejének fel nem ismerése, téves magyarázata és bizonyos külső körülmények, melyeket e helyen a kötelező diszkreció megsértése nélkül nem tárgyalhatunk, késleltetik a gondolat testté öltését. De, bár e célkitűzés, főleg az utóbbi indoknál fogva, intenzívításában lanyhult is, el nem aludt, e célkitűzésnek az örmény katolikus lelkekben lappangó parazsát lánggra fogja lobbantani a kérlelhetetlenül bekövetkezendő jövőendő, melyben az optimizmus híveit az élet realitása fogja hiszékenységükből keserűen kiábrándítani. És amidőn öntudatára jutnak annak, hogy reményükben csalatkoztak, hogy magyar nemzeti jellegük és örmény rítusuk közül egyiket feláldozniök kell, nem haboznak feladni az utóbbit, megtartva katolikus hitüket és magyarságukat, melyeket őseiktől az utódokra való átszarmaztatás kötelezettségével vettek át.

Az erdélyi örmény katolikus magyarok elnemzetlenítési törekvéseinek koronájaként most már egy újabb propaganda indult meg, mely nem kíván egyebet, mint a romániai örményeknek nemzeti kisebbségi alapon való megszervezését.

Ez már nyílt kártyával való játék. Ez már nem burkolt, leplezett célkitűzés. Ezért nyíltan és leplezetlenül őszinteséggel kell ezzel szemben az álláspontot leszegezni. Az egyedüli lehetséges és becsületes álláspontot.

De ne vágjunk a dolgok elébe.

Mit jelentene az örmény nemzeti alapra való visszatérés? Jelentené a multnak megtagadását. A több évszázados sorsközösségnek, az anyanyelv, kultúra, szokások, erkölcsök és érzelmek közösségének a vérrokonság kétes értékű kapcsolatáért való feláldozását. Kétes értékű e kapcsolat nemcsak azért, mert az erdélyi örményeknek a magyarokkal, a regátiaknak a románokkal történt házasságkötései következtében az eredeti ör-

mény vér percentuáliter meg nem határozható mérvben felhígított, minélfogva vérségi alapon is közelebb állhat az erdélyi őrmény a magyarhoz, a regáti a románhoz, mint az őrményhez, de kétes értékű a vérrokonsági kapcsolat és a nemzeti hovatartozás kérdésében döntő súlyt önmagában nem képez, az azt alkotó, fennebb megjelölt egyéb tényezők hiányában.

A romániai őrménység nemzeti alapon való megszervezésének fogadatlan prókátoraként, az eszme apostolaként, a hitértítés nemes feladatára és nem nemzetpolitikai célok megvalósítására hivatott mechtárista szerzetes járja be az őrmény katolikus lakta helyeket. Igaz, hogy e nagyműveltségű, fanatikus hitű pap rábeszélő képességének minden erejével a lelkekből már régen kihalt őrmény nemzeti öntudatot igyekszik felébreszteni, de az is igaz, hogy elgondolása keresztülvitelének eszközei közül nem hiányzik sűrű hangoztatása annak, hogy működését a román kormány jóakaratu támogatása kíséri, valamint végső argumentumként a bekövetkezendő kellemetlenségek árnyképeinek vetítése, vagyis a szelid terror.

Nem tudjuk, vajjon a román kormányzat ez akciót csupán jóakaratu figyelemmel kíséri-e, avagy annak hathatós támogatója is, de álláspontja mindenkép érthető.

Ha sikerül az őrmény katolikusokat a magyar nemzet testéről leszakítani, ez már magában nyereség, de kettős a nyereség, ha a román nemzettestbe való beolvasztással e birtokállomány szaporíttatik.

Mert utópia még a feltevése is annak, hogy a kis őrmény sziget, mely a magyar tenger hullámainak jótékony ölelése folytán mindinkább elmosódott, most a még nagyobb román tenger közepette főnixként eredeti őrmény nemzeti mivoltában újra feléledhet.

Amint ez meg nem történhetik, oly holt bizonyossággal következik be az erdélyi őrménységnek a románságba való beolvadása.

E propaganda sikere a most említett értéket messze meghaladó morális értéket is jelentene a román kormányzat részére. Igazolná a nemzetiségeknek a magyar uralom alatti elnyomatásának nagy előszeretettel és sűrűn hangoztatott álláspontját. Joggal hivatkozhatna a világ közvéleménye előtt e példára, mondván, hogy ime, az őrmények, kik a magyarok erőszakos

elnemzetlenítési törekvései elől kitérni nem tudtak, elvesztették ugyan őrmény anyanyelvüket és azt a magyarral cserélték fel, ugyde lelkükben az őrmény nemzeti öntudatot kialudni nem engedték, állandóan élesztgették, úgy, hogy most, amidőn a román állam keretébe illesztettek be, e béklyó alól felszabadulva, a kisebbségekkel szemben tanusított igazságos, megértő politikának, az állampolgári jogegyenlőség élvezésének üdvös hatása alatt, őrmény nemzeti öntudatuknak anyanyelvük szabad használatával külsőleg is kifejezést adhatnak.

Az igazsággal ellentétben álló e beállításhoz az őrmény katolikusok nem nyújthatnak fegyvert, hogy ezzel önmaguk, mint a magyar nemzet tagjai, megsebezhetőek legyenek, nem nyújthatnak fegyvert a román kormányzat részére, melyhez a kötelező állampolgári hűségen kívül a szenvedések láncolatának szomorú emlékei fűzik.

Csábos ígéretések, pillanatnyi előnyök reményének kecségtetése, a megfélemlítés és erőszak eszközei alkalmazásának kilátásba helyezése sem fogja őket a nemzetárulás mindennél súlyosabb bűnébe ejteni.

Az erdélyi őrménység a magyarsággal magát örökre eljegyezte. Jó- vagy balsorsában, mint a múltban, a jövőben is osztozik. Tőle elszakadni nem akar és nem fog soha. Álpróféták téveszméi meg nem mételtyezik. Szép szó, gonosz tett elhatározásában meg nem ingatja. Minden kísérlet, mely e történelmi adottságon változtatni akar, meddő marad. Az erdélyi őrmény kérdést halottaiból fel nem támaszthatja. Ennek kísérlete csupán az amugy is elkeseredett magyar lelkek indulatainak kiváltását eredményezheti. Mert az őrmény kérdés Erdélyben ma már magyar ügyé vált!

Erzsébetváros, 1929 október hó.